

Vertalen is verrassen

VERTALEN IS VERRASSEN

NIEUWE VENSTERS OP BIJBELSE TEKSTEN

Vertalen is verrassen
Nieuwe vensters op bijbelse teksten
1^e druk 2022
ISBN 978 90 89122 64 3
NUR 700

Redactie: Cor Hoogerwerf, Mirjam van der Vorm-Croughs en Matthijs de Jong

Met bijdragen van Hans Ausloos, Jean Bastiaens, Bob Becking, Panc Beentjes, Koert van Bekkum, Wim Beuken, Marieke den Braber, Wim de Bruin, Rieuwerd Buitenwerf, Jaap Dekker, Joep Dubbink, Harm van Grol, Barry Hartog, Hans van den Herik, Cor Hoogerwerf, Raymond de Hoop, Robin ten Hoopen, Konrad D. Jenner, Matthijs de Jong, Arie van der Kooij, Gert Kwakkel, Theo van der Louw, Piet van Midden, Jurrien Mol, Reinoud Oosting, Mart-Jan Paul, Eric Peels, Willem van Peursen, Lénart de Regt, Klaas A.D. Smelik, Roelien Smit, Klaas Spronk, Klaas R. Veenhof, Arian Verheij, Mirjam van der Vorm-Croughs, Cor de Vos, Lourens de Vries en Archibald L.H.M. van Wieringen

Tekstredactie: Tekstbureau Taalzorg, Carola van der Kruk
Ontwerp omslag en lay-out: Frivista
Opmaak binnenwerk: Gewoon Geertje, Genemuiden
Drukwerkbegeleiding: Tim Beijer producties
Foto Noach-mozaïek in de San Marco van Venetië: akg-images / Erich Lessing

© 2022 Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap, Haarlem/Antwerpen
Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor informatie over het citeren of overnemen van teksten uit deze uitgave, zie bijbelgenootschap.nl/voorwaarden.

nBg Nederlands-Vlaams
Bijbelgenootschap

De Bijbel voor iedereen

Het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap (NBG) brengt de Bijbel dichtbij, al meer dan 200 jaar. In de Bijbel horen wij Gods boodschap van liefde voor de wereld, die ons in beweging brengt en onze weg verlicht. Daarom willen we dat mensen in binnen- en buitenland toegang krijgen tot de Bijbel.

Deze bundel is samengesteld ter gelegenheid
van het afscheid van dr. Jaap van Dorp als vertaler
bij het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap.

Inhoud

Inleiding	11
<i>Cor Hoogerwerf, Mirjam van der Vorm-Croughs en Matthijs de Jong</i>	
Opmaak en productiekosten van de oudste Septuagintapapyri	19
<i>Theo van der Louw en Barry Hartog</i>	
De raaf van Noach als boodschapper van een nieuw begin	31
<i>Jaap Dekker</i>	
Op reis: de reizigers uit Genesis 11 en hun reizende God	43
<i>Robin ten Hoopen</i>	
Genesis 22: de beproeving van Abraham en de binding van Isaak	55
<i>Jean Bastiaens</i>	
Heeft Esau toch zegen ontvangen?	
Vertalingen van Genesis 27:39-40 vergeleken	67
<i>Wim Beuken</i>	
Wie begroef Mozes?	75
<i>Hans Ausloos</i>	
De vertaling van geografische lijsten in het bijbelboek Jozua	87
<i>Koert van Bekkum</i>	
Gastvrijheid en broederschap in Ruth	97
<i>Reinoud Oosting</i>	
‘Zo mag God (mij) doen, ja nog meer!’	109
<i>Klaas R. Veenhof</i>	

De dynamiek van de bijbelse verhaalkunst <i>Klaas A.D. Smelik</i>	121
Bijvrouwen en vrouwen in Davids leven <i>Jurrien Mol</i>	133
Wat te doen met een miljoen? <i>Arian Verheij</i>	145
‘Verwanten’ of ‘collega’s’? Een notitie bij Ezra 3:2 <i>Arie van der Kooij</i>	155
Jullie zouden zelfs je eigen vriend verkopen? Job 6:27 <i>Marieke den Braber</i>	167
God en Wijsheid, compagnons bij het inrichten, onderhouden, en vormgeven van hemel en aarde <i>Konrad D. Jenner</i>	179
De troost van Job Een nieuwe vertaling van Job 42:6 <i>Matthijs de Jong</i>	191
Propaganda voor een leven met God De zaligspreking in de Psalmen <i>Harm van Grol</i>	203
Psalm 8 van brontekst naar doeltaal <i>Bob Becking</i>	213
Een schat in Psalm 17:14, maar welke? <i>Lénart de Regt</i>	225
Graven in handel en wandel De uitleg van Psalm 22:17c vroeger en nu <i>Cor Hoogerwerf</i>	233
‘Zie of ik geen verkeerde weg ga’ Strekking en vertaling van Psalm 139:24a <i>Eric Peels</i>	243

Ook mensen die al wijs en verstandig zijn, moeten luisteren	255
Spreuken in gewone taal	
<i>Roelien Smit</i>	
Wat doet die leeuw toch in Jesaja?	263
<i>'arjee</i> in Jesaja 15:9 en 21:8	
<i>Mirjam van der Vorm-Croughs</i>	
Hoe vertaal je een kluwen aan directe redes?	275
Over Jesaja 22:15-24	
<i>Archibald L.H.M. van Wieringen</i>	
Meelezen met Jesaja 49:14-16	289
<i>Piet van Midden</i>	
Naamgeving als verkondiging	297
De theologische betekenis van naamgeving in het boek Jesaja	
<i>Hans van den Herik</i>	
Gaf God slechte wetten?	309
Ezechiël 20:25-26	
<i>Mart-Jan Paul</i>	
Antiochus of antichrist?	321
Vertaling en interpretatie van Daniël 10-12	
<i>Willem van Peursen</i>	
Koning Kemphaan	333
Een raadselachtige verschijning in Hosea 5:13 en 10:6	
<i>Gert Kwakkel</i>	
Bijbelse profetie als mogelijkheid	347
Micha 6:14-15 en het failliet van de maakbaarheids- gedachte	
<i>Wim de Bruin</i>	
Het acrostichon van Nahum	361
De lotgevallen van een ontdekking	
<i>Klaas Spronk</i>	

Habakuk 2:4b: Een nieuwe lezing <i>Bärry Hartog</i>	373
Geen been om te kluiven, óf niet op zijn benen kunnen staan? Over de betekenis van het werkwoord גרם (<i>garam</i>) in Sefanja 3:3 <i>Raymond de Hoop</i>	381
Hoeveel hulp heeft een bijbellezer nodig? Zacharia 1 en 2 en de NBV21 <i>Joep Dubbink</i>	393
Verrassingen bij de vertaling van de Wijsheid van Jezus Sirach <i>Cor de Vos</i>	401
Een opvallend portret van Pinechas <i>Panc Beentjes</i>	413
Waarom Paulus in Handelingen ook Saulus heet Een pleidooi voor aandacht voor literaire patronen in het Nieuwe Testament <i>Rieuwerd Buitenwerf</i>	427
Mannetjes, schriftgeleerden en eerbiedskapitalen <i>Lourens de Vries</i>	439
Bijbelregister	447

Inleiding: de kunst van het vertalen

Vertalen is ...

‘Vertalen is verraden.’ Het is een gevleugelde uitspraak, onze versie van het Italiaanse gezegde *traduttore traditore*: vertaler verrader. Het bekt lekker, maar er zit iets gemakzuchtigs in. Het is een dooddoener, een eerste-klas cliché. Het raakt niet aan wat vertalen in wezen is, maar blijft steken aan de oppervlakte.

Natuurlijk is de perfecte vertaling een onmogelijkheid: talen sluiten niet naadloos op elkaar aan. Uitspraken die in de ene taal volkomen normaal zijn, kunnen in een andere taal iets onbegrijpelijks opleveren. Probeer maar eens het zinnetje ‘Zet jij de aardappels even laag?’ in het Engels te vertalen.

En dat is nog niet alles. Niet alleen vertalers zoeken naar de juiste woorden, dat doet elke taalgebruiker. En zoals iedereen weet: gedachten zijn vloeiend en elegant, maar woorden

---

bonkig en weerspanning. Zie ze maar eens goed op papier te krijgen. Vertalen gaat gepaard met denkwerk, zoeken naar woorden, imperfectie én schitterende vondsten. Het ‘verraad’ dat daarbij komt kijken, is hetzelfde verraad als in alle taaluitingen in woord en op schrift. Evenmin als de perfecte vertaling bestaat het perfect vertelde verhaal, de perfect uitgedrukte gedachte, het perfect geschreven boek. Zoeken naar woorden, imperfectie én voltreffers, dat is wat al ons taalgebruik kenmerkt. In die zin is al ons taalgebruik verraad.

Bij een boek als de Bijbel is het bovendien onmogelijk om de volledige rijkdom van de tekst in een en dezelfde vertaling uit te stallen. Het idee dat je van zo’n rijke en gelaagde tekst ‘de’ vertaling zou kunnen maken, is een misvatting. Zoals synoniemen binnen een en dezelfde taal nooit exact dezelfde functie vervullen, zo drukt een vertaling nooit exact hetzelfde uit als het origineel.

Vertalen kan niet met wiskundige precisie, zo werkt taal nu eenmaal niet. Perfect wordt het nooit en er blijft altijd wel iets om over te discussiëren. Maar het heeft geen zin om dat ‘verraad’ te noemen. Het is oneindig veel interessanter om het vertaalproces op een open manier te benaderen. Om vragen te stellen als: Welke afwegingen zijn er gemaakt? Welke verschuivingen hebben er plaatsgevonden en wat leveren ze op? Zo kom je tot een afgewogen oordeel van de winst- en verliespunten van een vertaling. Zo krijg je oog voor wat een vertaling is: een nieuwe belichting van de originele tekst.

De tekst tot leven brengen

Vertalingen van de Bijbel zijn pogingen om de tekst tot leven te brengen voor een nieuw lezerspubliek. Dat doet elke ver-

---

taling op haar eigen manier, met haar eigen doel voor ogen. Hoe beter vertalers zich ervan bewust zijn waar ze met hun vertaling op uit zijn, hoe beter ze de balans van winst en verlies naar het positieve kunnen laten doorslaan.

Neem als voorbeeld het raadsel dat Simson opgeeft aan de Filistijnse mannen in Rechters 14:14. Dat raadsel verwijst naar wat hij eerder in het verhaal heeft meegemaakt. Simson heeft een leeuw die hem aanviel met blote handen in stukken gescheurd. Als hij die dode leeuw later opnieuw passeert, ziet hij hoe bijen hun intrek hebben genomen in het kadaver en eet hij honing ‘uit de leeuw’. Het raadsel dat hij hierop baseert, klinkt in het Hebreeuws als een soort rijmpje. Als je de woorden een voor een vertaalt, krijg je: ‘Uit de eter kwam het eten, uit de sterke kwam het zoete.’ Die vertaling mist echter de pit en levendigheid die in de brontekst aanwezig is. Om die te bewaren, kun je de dubbele tegenstelling krachtig onder woorden brengen, zoals in de Bijbel in Gewone Taal is gedaan:

Hij was de jager, maar nu is hij de prooi.

Hij was gevaarlijk, maar nu is hij zoet.

Een vertaling is geen kopie van een tekst, en kan dat ook niet zijn. Het is een belichting van de originele tekst die ook zélf iets te vertellen heeft.

Vier grote vertaalprojecten

Deze kijk op vertalen typeert het werk van Jaap van Dorp bij het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap. Van 1991 tot 2021 vervulde hij de functie van vertaler en specialist op het Oude Testament. Hij werkte mee aan vier grote vertaalprojecten:

---

de revisie van de Groot Nieuws Bijbel (1996), de Nieuwe Bijbelvertaling (2004), de Bijbel in Gewone Taal (2014) en de NBV21 (2021). In een interview beschreef hij die vier projecten als volgt:

Elke vertaalproject heeft van die typische dingen waar je rekening mee moet houden. Bij de revisie van de Groot Nieuws Bijbel moest je opletten dat je geen specifiek kerkelijk of bijbels jargon gebruikte. Bij de Bijbel in Gewone Taal moesten we het doen met een heel beperkt deel van de Nederlandse woordenschat. De Nieuwe Bijbelvertaling uit 2004 was een literaire vertaling die in kerkdiensten goed moest functioneren. Het bijzondere bij de herziening van de NBV was dat het grote aantal opmerkingen van buitenaf zo'n rol speelde. Volgens mij is dat uniek in de bijbelvertaalwereld. Het gaat daarbij niet zozeer om het corrigeren van echte fouten – dat moet natuurlijk altijd, daarmee moet je niet wachten tot er een revisie komt. Maar het gaat vooral om het kiezen van een betere alternatief.¹

Welk van de vier projecten springt er voor hem uit? We citeren nogmaals uit hetzelfde interview:

Ik vind het heel bijzonder om aan zoveel vertalingen te hebben meegewerkt. Als je zoals ik opgegroeid bent met de Statenvertaling zie je goed de meerwaarde van deze nieuwere vertalingen. Wat dat betreft vind ik de Bijbel in Gewone Taal het mooiste project waaraan ik heb gewerkt.

---

¹ Bericht 'Interview met Jaap van Dorp. "Achter een vertaalvraag schuilt vaak een vraag over de Bijbel zelf"' op NBV21 | Dicht bij de bron: <https://nbv21.nl/nieuws/interview-jaap-van-dorp-2/> (geraadpleegd: 20-10-2021).

Met alle beperkingen van het Nederlands probeer je toch de kern van een tekst onder woorden te brengen, in een taal die iedereen begrijpt. Ik kon als vertaler geen mooier doel bedenken.

Niet alleen staat Jaap van Dorp aan de basis van een aantal veelgebruikte bijbelvertalingen, hij weet ook alles over de oudere vertalingen in ons taalgebied, zoals de Statenvertaling en de NBG-vertaling 1951. De achterliggende principes van de Statenvertaling, de handboeken waarop de Statenvertalers zich baseerden, de verschuivende edities van die vertaling door de eeuwen heen – Jaap vertelde erover. Hij wist, uit de archieven van het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap, ook alles wat zich achter de schermen van de NBG-vertaling 1951 heeft afgespeeld. Er is in ons taalgebied vermoedelijk niemand anders die zo vertrouwd is met de uiteenlopende Nederlandse bijbelvertalingen. Als directe collega's hebben we ervan genoten en geprofiteerd, en ons soms verbaasd over zijn bescheidenheid. Als Jaap iets níet deed was het zich laten voorstaan op zijn kennis. Wat hij wel deed – naast vertalen – was schrijven. Tientallen publicaties voor *Met Andere Woorden*, reacties op brieven gericht aan het Bijbelgenootschap, blogs en columns. Door lezingen en cursussen in binnen- en buitenland droeg hij al die jaren het belang van goed onderbouwd én toegankelijk vertalen uit.

Het is onmogelijk om zijn verdiensten voor het bijbelwerk en het vertalen in dit korte bestek recht te doen. Door deze bundel essays aan hem op te dragen willen we hem de eer geven die hem toekomt.
